

Тітенко І. М.
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

СУТЕНЕРСТВО АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ У ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ: ПИТАННЯ ОБ'ЄКТА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

У статті досліджено питання об'єкта складу злочину "Сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією". Подано власне визначення об'єкта цього злочину.

Ключові слова: сутенер, проституція, злочин, об'єкт, моральні цінності, законодавство.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Соціальні аномалії, що спотворюють моральні устої суспільства, останнім часом стають важливою проблемою негативного психологічного клімату в країні у цілому. Розвиток демократичних цінностей, забезпечення прав людини та інші важливі атрибути демократичного суспільства зумовлюють перешкоджання розповсюдженню таких соціальних вад у суспільстві, як організовані форми проституції, сутенерство та торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації. Генеза нормативної бази у цьому напрямку спирається на нетривалий вітчизняний досвід, оскільки кримінально-правова доктрина радянського періоду не визнавала існування проституції та злочинів, пов'язаних із нею, вважалося, що ці явища подолано ще до початку Другої світової війни. У цьому контексті, важливим напрямком кримінально-правових досліджень виступає проблема боротьби із сутенерством та втягненням у заняття проституцією, де питання визначення об'єкта цього злочину є одним з найменш досліджених у сучасній юридичній науці.

Ступінь наукової розробки проблеми. Об'єкт злочину у теорії кримінального права є фундаментально розробленою проблематикою. Такі вчені, як В. Ц. Абрамян, В. І. Борисов, О. Б. Западнюк, М. О. Ісаєв, М. Й. Коржанський, В. О. Навроцький, А. О. Пінаєв, А. В. Серєда, В. Я. Тацій, В. Д. Філімонов та інші, ґрунтовно висвітлюють особливості складів злочину різних сфер суспільних відносин. Проте, фундаментальні дослідження питання об'єкту злочину, передбаченого статтею 303 Кримінального кодексу України "Сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією" до сьогодні не здійснювалось.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. В українській науці кримінального права об'єкт злочину сутенерство і втягнення у заняття проституцією тільки починає розроблятися. У працях Л. С. Кучанської, А. В. Плотнікової, А. В. Ландіної, П. П. Сердюка, Д. В. Чобіт, С. В. Шлика, А. Є. Шпакова та деяких інших у контексті досліджень правової протидії розповсюдження проституції тільки фрагментарно розглядаються проблеми, пов'язані з об'єктом сутенерства. Саме тому його вивчення є важливою науковою проблемою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З огляду на зазначені вище особливості аналізу проблем об'єкта досліджуваного злочину, метою статті є визначення характеристик об'єкта цього делікту. У той самий час, завданням представленої статті є юридичний аналіз об'єкта злочину, передбаченого статтею 303 Кримінального кодексу України (далі КК України) – сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією.

Виклад основних положень. На сучасному етапі розвитку вітчизняної кримінально-правової науки проблема використання проституції третіми особами залишається малодослідженою, а відсутність комплексних досліджень цих питань ускладнює правозастосовну практику. Як стверджують В. Ц. Абрамян та О. Б. Западнюк, чинні правові норми, які регулюють ці питання, є лише першим кроком до налагодження правової системи, яка регулює відносини у сфері моралі, сексуальної моралі, складовою яких є організація і забезпечення надання сексуальних послуг за грошову винагороду, тобто заняття втягненням у проституцію [1]. Цей процес, безумовно, спричинений соціально-економічними факторами у суспільстві.

На думку В. О. Іващенко, насамперед, соціально-економічні чинники змушують жінок торгувати своїм тілом, бути донорами біоматеріалів тощо. Це, в свою чергу, дає можливість злочинцям, які експлуатують таких осіб, отримувати незаконні прибутки. До таких факторів можна віднести, зокрема, соціальну нерівність у країні; дуже низький рівень життя значної частини населення; різке розшарування суспільства на багатих і бідних; матеріальну незабезпеченість більшості молодих жінок через обмеженість працевлаштування, особливо на престижну роботу [2, с. 55].

Для кримінального права України є досить характерною ґрунтовна розробка проблем об'єкта злочину. Найбільш послідовною, аргументованою та переконливою є позиція тих вчених, які під об'єктом розуміють реальні цінності, яким завдається чи створюється можливість заподіяння шкоди суспільно небезпечним діянням. Якщо виходити із загальноприйнятої теорії розподілу об'єктів за вертикаллю [3, с. 214; 4, с. 92-93], наступне дослідження слід базувати на розумінні загального об'єкта як визначеної у ч. 1 ст. 1 КК України сукупності цінностей (забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам), родового – групи цінностей (громадський порядок, моральність, статева недоторканість), та безпосереднього – конкретної цінності, якій заподіюється, чи може бути заподіяна шкода злочином.

Дослідження об'єкта злочину у вітчизняній теорії кримінального права проводиться в сукупності з предметом злочину. Так, зокрема, В. Я. Тацій визначає їх сукупність як єдність елементів: “об'єкт злочинного посягання (впливу) та предмет злочину” [5, с. 67].

Враховуючи той факт, що злочини проти моральності передбачені Розділом XII КК України, який має назву “Злочини проти громадського порядку та моральності”, логічно припустити, що родовим об'єктом законодавець вважає громадський порядок і моральність.

Логічне розуміння філософського тлумачення поняття “рід” дає можливість зробити висновок про те, що громадський порядок і моральність повинні мати спільні властивості, і лише несуттєві з них повинні відмежовувати їх одне від одного. Та якщо звернутися до наданих у словнику філософського призначення тлумачень, то не можна однозначно відповісти, чому громадський порядок і моральність визнані родовим об'єктом [6, 397]. У чому їх спорідненість? Можливо, в тому, що обидва об'єкти є загальноохоплюючими категоріями, категоріями філософії, чи в тому, що майже будь-

який злочин порушує громадський порядок і моральність, і у випадку, якщо діяння не спрямоване проти жодного з інших об'єктів, правозастосовник звертається до цих двох категорій. З огляду на викладене, А. В. Плотнікова вважає, що громадський порядок і моральність не є родовим об'єктом злочинів, передбачених статтею 303 КК України, це окремі об'єкти кримінально-правової охорони [7, с. 124].

На погляд Р. А. Арсланбекової, формулювання у нормах кримінального законодавства диспозицій статей, які визначають злочини у сфері громадського порядку та моральності, засноване на положеннях міжнародних актів, зокрема Конвенції ООН про боротьбу з торгівлею людьми й експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. [8].

Родовим об'єктом цього злочину є суспільна мораль, факультативними – життя, здоров'я, нормальний фізичний і психічний розвиток людини.

Під безпосереднім об'єктом злочину прийнято розуміти вид суспільних відносин, на які зазіхають один або кілька злочинів. Він може збігатися з родовим об'єктом злочину. Саме тому у даному випадку безпосереднім об'єктом розглянутих злочинів є суспільна мораль, тобто сукупність суспільних відносин, що визначають уявлення в суспільстві про добро й зло, про пристойність і про непристойність, про гуманне й негуманне, про справедливе й несправедливе. Моральні правила формуються в самому суспільстві й підтримуються авторитетом суспільної думки [9, с. 42-43].

На думку М. А. Єфімова безпосереднім об'єктом розглянутих злочинів є громадський порядок, моральні підвалини суспільства й здоров'я громадян [10, с. 59]. Легко помітити, що в наведеному визначенні необґрунтовано об'єднані в загальне поняття родовий, видовий і безпосередній об'єкти злочину.

Як зазначає Р. А. Арсланбекова, родовий об'єкт сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією й організації заняття проституцією – це суспільна безпека, що охоплює суспільні відносини в цілому, моральні устої суспільства, загальний психологічний клімат суспільства тощо. У той самий час, громадська безпека – більш вузьке поняття, що охоплює саме поняття позиції громадян щодо досліджуваного явища, змінні психо-соціальні категорії, які під впливом загальної суспільної оцінки формують конкретну позицію громадян щодо сутенерства та втягнення у заняття проституцією зокрема. Окрім цього, Р. А. Арсланбекова включає у родовий об'єкт сутенерства і громадський порядок, видовим об'єктом цих злочинів є здоров'я населення й суспільна моральність, а безпосередній об'єкт сутенерства, а також втягнення в заняття проституцією – здоров'я й моральні підвалини конкретної особи, що втягується в проституцію (жінки або чоловіка), безпосередній об'єкт організації заняття проституцією – моральні підвалини суспільства, соціальної групи, окремих індивідів, а також громадський порядок. В розглянутих складах злочинів можуть мати місце й додаткові об'єкти зазіхань, у тих випадках, коли основний склад супроводжують конститутивні ознаки інших складів злочинів. Наприклад, якщо втягнення в заняття проституцією й забезпечення заняття проституцією супроводжує незаконне переміщення особи через державний кордон, додатковим об'єктом виступає свобода пересування особи, яку втягують у заняття проституцією, що також виступає безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 332 КК України "Незаконне переправлення осіб через державний кордон України". Тут важливе місце займає

аспект усвідомлення потерпілим мети пересування, що впливає на характер добровільності, коли це бажання може наступати внаслідок обману. Оскільки воно може бути як у стані неусвідомлення щодо мети переміщення – тоді це кваліфікується як обман потерпілого з метою втягнення у заняття проституцією. А якщо потерпілий усвідомлює і добровільно здійснює переміщення для заняття проституцією, це означає, що він втягнений і злочин, здійснений злочинцем щодо нього, є закінченим. Якщо ж втягнення в заняття проституцією й забезпечення заняття проституцією вчинені щодо особи, яка завідомо для винного не досягла 14 років, страждає ще й статева недоторканність малолітньої особи, як абсолютна заборона вступати у сексуальні контакти з особою, яка в силу певних обставин не є носієм статевої свободи, всупереч її справжньому бажанню. У подібних випадках здоров'я й моральні основи конкретної особи, що втягується у проституцію, варто віднести до основного об'єкта даного злочину, а зазіхання на статева недоторканність малолітніх – до додаткових об'єктів [9, с. 63].

М. Й. Коржанський вважає громадський порядок і моральність родовим, а громадську моральність – безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 301-303 КК України [11, 450, 488-490]. Отже, моральність може носити як індивідуальний, так і суспільно-колективний, тобто громадський характер, а громадський порядок – суспільне явище.

Здоров'я населення і громадська моральність – родовий, здоров'я та моральні устої конкретної особи – безпосередній об'єкт втягнення у заняття проституцією, вказують вчені Н. Ф. Кузнецова і І. М. Тяжкова. [3, с. 347-349, 430].

А. В. Ландіна зазначає, що родовим об'єктом злочинів проти моральності є моральність, під якою слід розуміти порядок відносин між людьми в суспільстві, встановлений нормами моралі [12, с. 203].

Заслуговує на увагу позиція М. О. Ісаєва, який виходить з того, що родовий об'єкт визначається назвою розділу і ним є громадська безпека і громадський порядок. При цьому громадська безпека виступає як узагальнена категорія, яка включає, окрім іншого, здоров'я населення і громадську моральність, які, в свою чергу, виступають видовим об'єктом злочинних посягань. В Кримінальному кодексі України стаття 303 знаходиться у Розділі XII “Злочини проти громадського порядку та моральності”, у зв'язку з цим М. О. Ісаєв громадську безпеку визначає одним з ключових чинників характеристики об'єкту цього злочину. В українській інтерпретації законодавець громадську безпеку замінює поняттям “громадський порядок”, що звичайно, не тотожне, але відображає один і той самий стан суспільних відносин. Проте, громадська безпека більш широке поняття, яке характеризує стан, що забезпечує безпечне функціонування суспільства в цілому, а громадський порядок, на погляд М. О. Ісаєва, більш локальне поняття, котре відображає характер суспільних відносин, що забезпечують спокійні умови життя людей у різних сферах, наприклад відпочинку, побуту і нормальної діяльності підприємств, установ та організацій. В залежності від конкретного злочину, безпосереднім об'єктом можуть бути моральні підвалини повнолітніх осіб, яких втягують у заняття проституцією чи здоров'я та формування моральності неповнолітніх, яких втягують у таку діяльність [13, с. 375].

П. П. Сердюк, розмірковуючи щодо моральності як об'єкта кримінально-правової

охорони, вказує, що моральність як об'єкт злочину не репрезентована тими предикатними якостями, які характерні для нього [14, с. 24]. Натомість, П. П. Сердюк пропонує визнавати об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 300, 301 КК України, соціальне благополуччя (здоров'я) особи, а не моральність як об'єктивне явище соціального регулювання, однак за умови того, що буде доведено феномен генетичного чи зумовлюючого зв'язку між впливом і шкідливими змінами у моральному здоров'ї особи, причому не ймовірнісного, а цілком певного. Злочини ж, передбачені ст.ст. 303, 304 КК України, можуть справляти негативний вплив на статус особи та її спосіб життя, тож об'єктом цих злочинів слід визнавати особисту недоторканість, статеву свободу чи статеву недоторканість людини [14, с. 22-23]. Проте, стаття 303 розташована у Розділі XII КК України, що показує позицію законодавця щодо визначення об'єкту цього злочину: громадський порядок і моральність. У такому випадку особисту недоторканість, статеву свободу чи статеву недоторканість людини слід вважати додатковим об'єктом злочину.

На підставі аналізу зарубіжного законодавства А. В. Середа зазначає, що законодавці різних країн також не порозумілися щодо діянь, пов'язаних з проституцією, їх відносять до різних об'єктів кримінально-правового захисту [15, с. 298-300].

А. В. Плотнікова, поділяючи думку, що об'єктом злочину є цінності або правові блага, критикує позицію щодо визнання родовим об'єктом різних виявів організації заняття проституцією громадського порядку і моральності: зазначені об'єкти за своїм змістом є окремими родовими об'єктами кримінально-правової охорони. Їх об'єднання в одному розділі Особливої частини КК України означає, що вони в сукупності утворюють єдиний об'єкт злочину. У зв'язку з цим вона наголошує, що родовим об'єктом організації заняття проституцією виступає суспільна моральність, а безпосереднім – моральність у сфері статевих відносин як складова суспільної моральності. Зважаючи на кризовий стан, в якому сьогодні перебуває ця складова життєдіяльності суспільства, А. В. Плотнікова пропонує підкреслити важливість її охорони шляхом внесення цього блага до структури загального об'єкта кримінально-правової охорони в ст. 1 КК України [16, с. 11].

В. Д. Філімонов справедливо вказує, що найчастіше об'єкт злочину знаходить правове вираження за допомогою ознак, що характеризують об'єктивну та суб'єктивну сторони злочинного діяння [17, с. 179].

Об'єктивну сторону злочину, що досліджується, утворюють такі дії: втягнення особи в заняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства; примушування особи до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи або із застосуванням чи погрозою застосування насильства [7, с. 126].

До ознак, на які вказує В. Д. Філімонов, необхідно також віднести кваліфікуючі ознаки, що диференціюють відповідальність за ст. 303 КК України – “Сутенерство, або втягнення особи в заняття проституцією”, оскільки саме вони викликають найбільшу кількість запитань з точки зору їх кримінологічної зумовленості, законодавчої техніки викладення та мають безпосередній вплив при призначенні покарання, визначаючи ступінь тяжкості злочину. Серед перелічених у ст. 303 КК України ознак, що

диференціюють відповідальність, найбільш проблемними є вчинення діяння службовою особою з використанням службового становища, вчинення діяння щодо неповнолітнього, малолітнього та спричинення такими діями тяжких наслідків, вчинені щодо кількох осіб або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, чи організованою групою, а також особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності [18]. Призначення покарання здійснюється на підставі кваліфікації діянь, які виражені у об'єктивній стороні злочину і мають ті чи інші ознаки, і є одним з основних етапів правозастосовної практики.

Висновки, отримання наукового результату:

Таким чином, враховуючи вищенаведене, слід зазначити, що на погляд автора, родовим об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 303 КК України “Сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією” виступає комплекс морально-суспільних та особистісно-фізіологічних цінностей, які зазнають негативного впливу внаслідок вчинення дій, передбачених зазначеною статтею. У той же час, безпосередній об'єкт цього злочину має подвійний склад: 1) морально-суспільні цінності (громадський порядок і моральність); 2) особистісно-фізіологічні цінності (особиста недоторканість). Об'єкт цього складу злочину відображає як суспільні цінності, так і цінності особистості, саме тому перспективи його дослідження вбачаються у ґрунтовній розробці інших елементів складу злочину, таких як об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона.

Використанні джерела:

1. *Абрамян В. Ц., Западнюк О. Б.* Про стан боротьби зі створенням та утриманням місць розпусти і звідництвом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // *Методологічні проблеми науки* // http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/2002_1/kondratiev.htm
2. *Іващенко В.* Деякі соціально-правові проблеми боротьби з проституцією в Україні // *Предпринимательство, хозяйство и право.* – 1999. – № 4. – С. 54-56.
3. Курс уголовного права. Общая часть : учеб. для вуз. – Том 1 : Учение о преступлении // под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. – М. : ИКД “Зерцало-М”, 2002. – 535 с.
4. *Пинаев А. А.* Уголовное право Украины. Общая часть. – Харьков : “Харьков юридический”, 2005. – 664 с.
5. *Тацій В. Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. – Харьков : “Вища школа”, 1988. – С. 92; *Тацій В. Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навчальний посібник. УкрЮА, 1994. – С. 66-69.
6. Філософський енциклопедичний словник / ред. колегія: В. І. Шинкарук, Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов та ін. – Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ, 2002. – 746 с.
7. *Плотнікова А. В.* Проблеми визначення об'єкта злочинів у сфері заняття проституцією // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Право.* – Випуск № 1(5). – 2009. – С. 123-127.
8. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами / ООН; Конвенція; Протокол ; Міжнародний документ від 02.12.1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua – Заголовок з екрану.
9. *Арсланбекова Р. А.* Вовлечение в занятие проституцией и организация занятия проституцией (уголовно-правовые и криминологические проблемы) : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. – Махачкала, 2004. – 192 с.
10. *Ефимов М. А.* Борьба с преступлениями против общественного порядка, общественной безопасности и здоровья населения. – Мн. : БГУ, 1971. – 211 с.

11. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник. – Видання 2-ге. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.
12. Ландіна А. В. Моральність як об'єкт кримінально-правового захисту // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : збірник наукових праць. – № 3. – 2003. – С. 194-204.
13. Исаев Н. А. Сексуальные преступления как объект криминологии. – СПб. : Изд-во Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2007. – 486 с.
14. Сердюк П. П. Моральність як об'єкт кримінально-правової охорони // Кримінальне право України: теорія і практика. – № 1. – 2007. – С. 3-26.
15. Серета А. В. Кримінально-правове регулювання протидії проституції у зарубіжних державах // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 13-15 квітня 2007 р. – У 2-х ч. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – Ч. 2. – 338 с.
16. Плотнікова А. В. Кримінальна відповідальність за організацію заняття проституцією : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. В. Плотнікова ; Нац. акад. прокуратури України. – К., 2010. – 20 с.
17. Филимонов В. Д. Норма уголовного права. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 281 с.
18. Плотнікова А. В. Диференціація кримінальної відповідальності за організацію заняття проституцією [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvknvvs/2009_3/plotnikova.htm

Титенко И. М. Сутенерство или вовлечение лица в занятие проституцией: вопрос объекта состава преступления

В статье исследованы вопросы объекта состава преступления "Сутенерство или вовлечение лица в занятие проституцией". Подано собственное определение объекта данного преступления.

Ключевые слова: сутенер, проституция, преступление, объект, моральные ценности, законодательство.

Titenko I. M. Pimping or involving a person in prostitution: question of object composition of crime

In article questions of object of structure of a crime "The pimping or involving of the person in employment by prostitution" are investigated. Own definition of object of the given crime is submitted.

Keywords: the souteneur, prostitution, a crime, object, moral values, the legislation.

Тітко Е. В.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПРАВОВІРНЕ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ В ІНТЕРЕСАХ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена проблемі правомірного обмеження свободи вираження поглядів. Особлива роль відводиться аналізу поняття свободи вираження поглядів та її обмеженням відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини в інтересах захисту національної безпеки на прикладі практики Європейського Суду з прав людини (справа Хаджіанастасіу).

Ключові слова: свобода вираження поглядів, правомірне обмеження свободи вираження поглядів, національна безпека, територіальна цілісність, громадянська безпека, законність, демократична необхідність.